

(11)

LESNÍ BRATRSTVO

I

Nezvěstný Jurij Andrejevič byl už druhý rok v partyzánském zajetí. Hranice jeho nesvobody byly velice nezřetelné. Nedrželi ho za žádným plotem, nestřežili ho a nesledovali. Partyzánské vojsko bylo neustále na pochodu a doktor prodělával všechny přesuny s ním. Toto vojsko se neizolovalo a neoddělovalo od obyvatel, přes jehož vesnice a oblasti táhlo. Mísilo se s ním a rozplývalo se v něm.

Zdálo se, že žádné zajetí ani neexistuje, že je doktor vlastně na svobodě a jenom jí není s to využít. Doktorova spoutanost, jeho zajetí se v ničem nelišilo od všech ostatních druhů nesvobody v jeho životě, právě tak neviditelných a nehmatatelných, které se také podobaly čemusi neskutečnému, chiméře a fantazii. Pouta, řetězy a stráže sice chyběly, ale jinak se doktor musel své nesvobodě podřídit, ať se na první pohled zdála jakkoliv pomyslná.

Tříkrát se pokusil od partyzánů uprchnout, třikrát ho chytili. Prošlo mu to bez následků, ale byla to přesto hra s ohněm. Víc už se o útěk nepokusil.

Protežoval ho velitel partyzánů Liverij Mikulicyn, který ho nechával na nocleh ve svém stanu a oblíbil si jeho společnost. Jurije Andrejeviče však tato vnucená důvěrnost tížila.

II

Bylo to v období, kdy partyzáni téměř nepřetržitě ustupovali na východ. Občas se zdálo, že tyto přesuny jsou částí celkového ofenzivního plánu na vytlačení Kolčaka ze západní Sibíře. Když někdy bílí pronikli partyzánům do týlu a pokoušeli se je obklíčit, pohyb týmž směrem se proměňoval v ústup. Doktor dlouho nemohl pochopit důvtipnost této taktiky.

Nejčastěji ustupovali podél dlouhé silnice, někdy i po ní. Městečka a vsi tu byly různé, bílé i rudé, podle vrtkavosti válečného štěstí. Z jejich vzhledu se stěží dalo uhodnout, kdo je v nich pánem.

Když těmito městečky a osadami táhly partyzánské pluky, stávaly se středem zájmu. Domy po obou stranách silnice jako by se propadaly a mizely do země, a jezdci, koně, děla a zástupy urostlých pěšáků se svinutými plášti jako by vyrůstali a byli vyšší než domy.

Jednou doktor v jednom takovém městečku přejímal válečnou kořist: skladiště anglických léků, které tu na ústupu zanechal Campbellův důstojnický sbor.

Byl pošmourný, deštivý den, celý jen ve dvou barvách. Všechno osvětlené vypadalo bíle, všechno neosvětlené černě.

A člověk měl v nitru právě takovou zjednodušující temnotu, bez změkčujících přechodů a odstínů.

Silnice, nadobro zničená častými vojenskými přesuny, se proměnila v řeku černého marastu, přes který se nedalo přebrodit. Ulici přecházeli na několika místech, velice vzdálených od sebe, k nimž se z obou stran dostávali velkou oklikou. Právě za těchto okolností se doktor jednou v Pažinsku setkal se svou někdejší spolucestující z vlaku Pelagejou Ťagunovou.

Poznala ho první. On sám si hned neuvědomil, kdo je ta žena se známou tváří, která na něho přes silnici, jako z jednoho nábreží průplavu na druhé, vrhá nejisté pohledy, hned plně odhodláni kývnout mu na pozdrav, jestliže ji pozná, hned zas vyjadřující ochotu v poslední chvíli couvnout.

Za okamžik si přece jen vzpomněl. Před očima se mu vynořil přeplněný nákladní vagon, dav lidí hnaných na pracovní povinnost, voják eskorty a tato cestující s copy přehozenými na prsa – a uprostřed obrazu uviděl své blízké. Podrobnosti předloňského rodinného putování ho neodbytně obklopily. V mysli mu vytanuly známé tváře, po kterých se mu k smrti stýskalo.

Kývnutím hlavy dal Ťagunové znamení, aby popošla o něco výš, k místu, kde se přes silnici přecházelo po kamenech vyčnívajících z bláta, sám tam došel, přeskočil k Ťagunové a pozdravil se s ní.

Měla mu věru co vyprávět. Připomněla mu hezkého, nevinného chlapce Vasju, neprávem nahnaného do pracovního oddílu, který cestoval společně s nimi v jedné těplušce. Vylíčila doktorovi, jak žila ve vesnici Veretěnniky u Vasjovy

matky. Vedlo se jí u nich moc dobře. Vesnice jí však neustále předhazovala, že je ve Veretěnnikách cizí, přivandrovalá. Pomlouvali jí pro údajný milostný poměr s Vasjou. Musela odjet, aby ji neuštipali nadobro. Uchýlila se do města Krestovozdviženska, ke své sestře Olze Galuzinové. Pověsti o tom, že prý v Pažinsku někdo viděl Prituljeva, ji přivábily sem. Ukázalo se sice, že zprávy nebyly pravdivé, ale podařilo se jí sehnat tady práci a uvízla tu na delší čas.

V té době postihlo neštěstí spoustu lidí, které měla ráda. Z Veretěnniků došly zvěsti, že tam řádila vojenská trestní výprava, poněvadž se vesnice nepodřídila zákonu o zásobovacích dodávkách. Podle toho, co slyšela o Brykinových, jejich dům shořel a z Vasjovy rodiny někdo zahynul. V Krestovozdvižensku zase Galuzinovým zrekvírovali dům i majetek. Švagra uvěznilo nebo zastřelilo. Syn zmizel beze stop. První čas po tom neštěstí sestra Olga živořila a hladověla, ale teď posluhuje za stravu a za byt u příbuzných sedláků ve Zvonarské osadě.

Ťagunová byla shodou okolností zaměstnána jako myčka nádobí v pažinské lékárně, jejíž majetek měl doktor zrekvírovat. Pro všechny, kteří se při lékárně živili, Ťagunovou nevyjímaje, znamenala rekvizice ztrátu chleba. Nebylo však v doktorově moci rekvizici neprovést. Ťagunová navíc musela být přítomna při předávání zásob.

Vůz Jurije Andrejeviče zajel na dvůr za lékárnou, k vratům skladiště. Z budovy vynášeli rance, láhve opletené vrbovým proutím a bedny.

Spolu s lidmi se na nakládání ze stáje smutně dívala hubená a prašivá lékárníková herka. Deštivý den se chýlil k večeru.

Nebe se trochu projasnilo. Na okamžik se ukázalo slunce, sevřené mračny. Zapadalo. Jeho paprsky vhrkly do dvora jako tmavý bronz a zlověstně pozlatily louže řídké močůvky. Hladina močky byla tak těžká, že ji vítr nezvlnil. Zato napršená dešťová voda na silnici se ve větru čefila a vrhala rumělkové odlesky. A vojsko šlo a šlo po krajích silnice, obcházel a objíždělo nejhlubší kaluže a výmoly. Mezi zrekvírovanými medikamenty se našla plná lékárenská láhev kokainu. Velitel partyzánů si na něj v poslední době zvykl a šňupal jej stále víc.

III

U partyzánů měl doktor práce nad hlavu. V zimě řáčil skvrnitý tyfus, v létě úplavice, a navíc denní příliv raněných stále vzrůstal, jakmile byly znova zahájeny válečné akce.

Bez ohledu na neúspěchy a na to, že převážně ustupovali, řady partyzánů ustavičně doplňovali noví povstalci z míst, jimiž táhly selské hordy a zběhové z nepřátelského tábora. Za těch osmnáct měsíců, které doktor mezi partyzány strávil, se jejich vojsko zesateronásobilo. Když Liverij Mikulicyn na zasedání ilegálního štábu v Krestovozdvižensku hlásil početní stav svých sil, zveličil jej asi tak desetkrát. Teď však uvedeného počtu skutečně dosáhly.

Jurij Andrejevič měl pomocníky, několik novopečených sanitářů s přiměřenými zkušenostmi. Jeho pravou rukou, pokud šlo o léčení, byl maďarský komunista a vojenský

doktor, zajatec Kerényi Lajos, kterému v táboře říkali soudruh Lajuščij, a chorvatský felčar Angeljar, také rakouský válečný zajatec. S prvním se Jurij Andrejevič dorozumíval německy, druhý – rodák ze slovanského Balkánu – jakžtakž rozuměl rusky.

IV

Podle mezinárodní konvence Červeného kříže nemají vojenští lékaři a vojáci sanitní služby právo účastnit se bojových akcí válčících stran se zbraní v ruce. Jednou však doktor musel proti své vůli toto pravidlo porušit. Střetnutí, k němuž došlo, ho překvapilo v poli a donutilo sdílet osud bojujících a střilet také.

Partyzánská rojnice, v níž doktor, když ho zastihla palba, zalehl vedle telegrafisty oddílu, zaujala pozici na kraji lesa. Za zády měli partyzáni tajgu, před sebou širokou lesní louku, holé, nechráněné prostranství, po němž bílí nastupovali k útoku.

Byli už blízko a stále se blížili. Doktor je dobře viděl, každému do tváře. Byli to chlapci a mladíci z civilních vrstev obyvatelstva hlavního města i starší lidé, povolání ze zálohy. Tón však udávali ti první, mladí studenti z prvních ročníků a oktáváni z gymnázií, kteří se nedávno přihlásili k dobrovolníkům.

Doktor nikoho z nich neznal, ale tváře dobré poloviny mu připadaly povědomé, jako by je už někdy viděl. Někteří mu připomínali bývalé spolužáky. Bylo možné, aby to byli jejich

mladší bratři? S jinými zas jako by se byl v minulých letech setkal v davu na ulicích či v divadle. Jejich výrazné, přitažlivé rysy obličejů mu připadaly blízké, byli to lidé jeho druhu.

Služba povinnosti, jak ji chápali, je povzbuzovala k nadšené statečnosti – zbytečné a vyzývavé. Šli v řídké, rozvinuté formaci, vztyčení a zpřímá, držení těla předčili gardové vojáky a zahrávající si s nebezpečím neuchylovali se v poli k přískokům a k zaléhávání, přestože louka byla plná nerovností, hrboľů a kopečků, za nimiž se bylo možno krýt. Střely partyzánů je kosily jednoho po druhém.

Uprostřed široké holé louky, po níž bílí postupovali, stál ohořelý mrtvý strom. Spálil jej blesk či plamen ohniště, nebo jej to rozčíslo a ožehlo při některé předchozí srážce. Snad každý z útočících pěších dobrovolníků po něm vrhal pohledy a zápasil s pokušením zajít za jeho kmen, aby mohl bezpečněji a s větší jistotou zamířit, ale do jednoho tomuto svodu odolali a šli dál.

Partyzáni měli omezené množství nábojů. Museli jimi šetřit. Existoval rozkaz, podpořený vzájemnou domluvou, střílet až na krátkou vzdálenost a jen z tolika pušek, kolik bude viditelných cíľů.

Doktor ležel v trávě beze zbraně a přihlížel průběhu boje. Veškeré jeho sympatie byly na straně hrdinsky umírajících dětí. Ze srdce jim přál úspěch. Byli to potomci rodin, které mu pravděpodobně byly blízké duchem, měli stejné vychování, stejné morální zásady i názory jako on.

Hlavou mu probleskla myšlenka vyběhnout k nim na louku, vzdát se a vyváznout tak ze zajetí. Podobný krok však byl riskantní a spojený s nebezpečím.

Než by s rukama zvednutýma vzhůru doběhl do půli louky, mohli by po něm vystřelit z obou stran, zasáhnout ho do prsou i do zad; partyzáni za trest, že zradil, a bílí proto, že by jeho úmysl nepochopili. Octl se přece už nejednou v podobných situacích, promyslel všechny možnosti a dávno tyto plány na záchranu uznal za nevhodné. A tak se smířil s rozpolcenými pocity a zůstal ležet na břiše, tváří k lesní louce, a beze zbraně pozoroval z trávy, jak boj probíhá.

Bylo však nemyslitelné a nad lidské síly pouze přihlížet a setrávat v nečinnosti, když všude kolem něho zuřil boj na život a na smrt. A nešlo ani o věrnost táboru, k němuž ho připoutalo zajetí, nešlo o jeho vlastní sebeobranu; šlo teď o to podrobit se řádu dění, podřídít se zákonům toho, co se před ním a kolem něho odehrávalo. Bylo proti pravidlům zůstat k tomu netečný. Musel dělat totéž, co dělali ostatní. Bojovalo se. Na něho a jeho soudruhy stříleli. Musel střílet také.

A když se telefonista, ležící v rojnici vedle něho, začal svíjet v křečích a potom strnul, vypjal se a znehybněl, Jurij Andrejevič se k němu doplazil, stáhl z něho brašnu, vzal si jeho pušku, vrátil se na dřívější místo a začal z ní střílet sám, jednu ránu za druhou.

Soucit mu však nedovoloval mířit na mladé muže, v nichž se zhlížel a s nimiž sympatizoval. A střílet proníc zanic do vzduchu byla příliš hloupá a neplodná zábava, odporující jeho záměrům. A tak, vybíraje si okamžiky, kdy mezi ním a jeho terčem nikdo z útočníků nebyl, zvolil si za cíľ ohořelý strom a začal střílet do něho. Měl na to vlastní systém.

Mířil a zároveň s tím, jak se zaměření postupně zpřesňovalo, neznatelně a ne až na doraz stlačoval kohoutek,

jako kdyby vůbec neměl v úmyslu vypálit, dokud k zmáčknutí spouště a výstřelu nedojde samovolně a jakoby mimo očekávání. Tímto způsobem začal doktor s navyklostí jistotou rozhazovat kolem odumřelého stromu suché spodní větve, které ustřelil.

Ať se ale měl sebevíc na pozoru, aby někoho nezasáhl, hned ten, hned onen z útočníků vpadl v kritickém okamžiku mezi něho a strom a přeřal záměrnou čáru v momentě, kdy puška vystřelila. Dva jenom škrábl či poranil, ale třetího nešťastníka, který se skácel kousek od stromu, to stálo život.

Velení bílých se konečně přesvědčilo o marnosti pokusu a vydalo rozkaz k ústupu.

Partyzánů bylo málo. Jejich hlavní síly byly částečně na pochodu, částečně se přesunuly kamsi jinam, kde je přinutil k boji větší nápor nepřítele. Oddíl ustupující bílé nepronásledoval, aby neprozradil, jak je nepočtený.

Felčar Angeljar přivedl na kraj lesa dva sanitáře s nosítky. Doktor jim dal rozkaz postarat se o raněné a sám přistoupil k ležícímu telefonistovi, který se nehýbal. Měl nepatrnou naději, že snad ještě dýchá a že ho bude možné přivést k životu. Telefonista však byl mrtvý. Aby se o tom definitivně přesvědčil, rozhalil mu na prsou košili a poslouchal srdce. Dotlouklo.

Zabitý měl kolem krku na šňůrce škapuliř. Jurij Andrejevič jej stáhl. Byl v něm papírek zašitý do hadříku, zetlelý a na přehnutých okrajích celý ošoupaný. Rozevřel napůl rozpadlé a rozsypávající se dílky.

Na papírku byly výňatky z devadesátého prvního žalmu s těmi obměnami a odchylkami, které vnáší do modliteb lid,

takže se postupně od jednoho opakování k druhému stále víc vzdalují originálu. Úryvky církevněslovanského textu byly na lístečku přepsány rusky.

V žalmu se praví: Živ jest z moci Boží. Na lístečku se z toho stal počátek zaklínadla: „Živé moci.“ Verš žalmu: „Nebudeš se báti... střely létající ve dne“ se proměnil ve slova povzbuzení: „Neboj se střely letící vojny“. „Nebo poznal jméno mé,“ praví žalm. A lísteček: „Kdo zná jméno moje“. Ze slov „Já s ním budu v soužení, vytrhnu jej a oslavím“ se v lístečku stalo „Vydrhnu je a ozdobím“ [#34](#)

Text žalmu byl pokládán za zázračný, říkalo se, že chrání před kulkami. Vojáci si jej brávali s sebou jako talisman už v minulé, imperialistické válce. Uplynula desetiletí a mnohem později si jej začali zašívát do šatů trestanci a učili se mu nazpaměť vězni, když je volali před vyšetřovatele k nočním výslechům.

Od telegrafisty přešel Jurij Andrejevič na lesní louku k tělu mladého bělogvardějce, kterého zabil. V jinochově krásné tváři byly vepsány rysy nevinnosti a všeodpouštějícího utrpení. Proč jsem ho zabil? pomyslel si doktor.

Rozepnul plášť padlého a rozhrnul do stran šosy. Na podšívce – kaligrafickým písmem, pečlivou a milující rukou, zřejmě mateřskou – bylo vyšito: Serjoža Rancevič – jméno a příjmení zabitého.

Z otvoru Serjožovy košile vyklouzl na řetízku zavěšený křížek, medailónek a ještě jakési ploché zlaté pouzderko či etujka s poškozeným víčkem, jakoby vmáčknutým dovnitř hřebíkem. Pouzderko bylo pootevřené. Vypadl z něho přeložený papírek. Doktor jej rozevřel a nemohl uvěřit svým

očím. Byl to týž devadesátý prvni žalm, ale tištěný a v nezkomoleném původním církevněslovanském znění.

V tom okamžiku Serjoža zastěnal a protáhl se. Byl živ. Jak se zjistilo později, byl jen omráčen lehkým vnitřním zraněním. Střela, která už neměla průraznost, udeřila do víčka matčina amuletu a to ho zachránilo. Co si však počít s chlapcem, ležícím v bezvědomí?

Bestialita bojujících dosáhla v té chvíli vrcholu. Zajatce nepřiváděli na místo určení živé, raněné nepřátele dobíjeli v poli bodákem.

Při proměnlivém složení lesní domobran, do níž stále vstupovali noví dobrovolníci, zatímco staří účastníci odcházeli a přebíhali k nepříteli, bylo možno vydávat Ranceviče za nového spojence, který se k nim nedávno přidal, ovšem za předpokladu, že bude celá věc zachována v přísné tajnosti.

Jurij Andrejevič stáhl ze zabitého telefonisty svrchní šatstvo a s pomocí Angeljara, narychlo zasvěceného do doktorových úmyslů, převlékl do něho mladíka, který stále ještě nenabyl vědomí.

Společně s felčarem chlapce vykurýrovali. Když se Rancevič plně zotavil, pustili ho, třebaže se před svými zachránci netajil s tím, že se vrátí do řad Kolčakových armád a bude dál bojovat proti rudým.

PASTERNAK, Boris Leonidovič. *Doktor Živago*. Vydání páté, v EMG čtvrté. Přeložil Jan ZÁBRANA, přeložil Jiří KOVTUN. Knihovna klasiků (Odeon). Praha: Odeon, 2019. ISBN 978-80-207-1917-1.